

Оскільки матеріали досудового розслідування мають величезне значення не тільки для заінтересованих учасників судового провадження, а й для суду (наприклад, з метою перевірки обґрунтованості доводів тих чи інших учасників), видається, що ця проблемна ситуація повинна вирішуватися на законодавчому рівні шляхом внесення відповідних змін і доповнень до КПК України. Виходячи з цього, пропонується частину 2 ст. 315 КПК після пункту 3 доповнити новим пунктом такого змісту: «4) витребує у прокурора всі матеріали досудового розслідування». У зв'язку з цим пункти 4 і 5 вважати пунктами 5 і 6.

Одержано 08.10.2017

УДК 343.12

Максим Олександрович ЮХНО,
здобувач Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНИЙ ЗМІСТ ПРАВА НА ЗАХИСТ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Законодавство кожної галузі права, в тому числі кримінального процесуального, повинно відповідати основним засадам, закріпленим у нормах Конституції України, міжнародних та європейських документах, при цьому деталізуючи, конкретизуючи та надаючи йому прикладного характеру. У контексті цього слід звернути увагу на вимоги розділу другого Конституції України, в якому закріплено основні права, свободи людини та громадянина. Перелічені у цьому розділі Основного закону права і свободи людини та громадянина є світовим надбанням, народженим багатоміліардною історією та практикою людства, яке пройшло крізь призму двох світових війн, голодомору та ін. Як свідчить історія, проголосивши себе незалежною, Україна стала на шлях побудови держави європейського зразка, де права, свободи та законні інтереси особи превалюють над іншими цінностями. З цією метою у ст. 21 Конституції України законодавцем проголошено їх невідчужуваність та непорушність, що загалом відповідає міжнародним та європейським правовим стандартам і вимогам. Однак кожна людина має свій особистий світогляд і відношення до проголошених цінностей. До того ж, сучасні правовідносини між особами, групами, спільнотами у суспільстві носять різноманітний характер. Підтвердженням цього є філософсько-історичний постулат з приводу того, що свобода людини завершується там, де починаються права іншої людини. Саме такий зміст відображено в ст. 23 Конституції України, в якій встановлено, що кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, яке забезпечує вільний і всебічний розвиток її особистості. Таким чином, держава, проголосивши й задекларувавши загальноновизнані людські цінності, повинна забезпечити їх захист і охорону в усіх сферах людського буття. У зв'язку з цим важливим дієвим механізмом захисту прав і свобод людини в демократичній, правовій державі є законодавчі вимоги і приписи з окресленого аспекту. З огляду на це слід звернутися до галузевого кримінального процесуального законодавства, що безпосередньо стосується забезпечення права на захист. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зазначеного Кодексу та інших законів України. У цілому видається можливим стверджувати, що кримінальне процесуальне законодавство України регулює специфічні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Базуючись на цьому, в положеннях ст. 2 КПК України одним із завдань кримінального провадження передбачено захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і

законних інтересів учасників кримінального провадження. Тобто, можна відзначити, що в широкому сенсі кримінальне процесуальне законодавство поряд із законом України про кримінальну відповідальність та низкою інших законів України фактично регламентує державою право на захист особи від кримінальних правопорушень. Отже, наявність законодавства, що встановлює винність та караність діяння, а також порядок відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів людини є запобіжним державним заходом, спрямованим на захист життя, здоров'я, власності, гідності особи та ін. Звідси випливає, що в широкому розумінні юридичним змістом права на захист особи є положення відповідного кримінального процесуального законодавства (наприклад, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про безоплатну правову допомогу» та тощо). Це додатково підтверджено й тим, що положення КПК України, як базового регулятора кримінальних процесуальних відносин, закріплюють правовий механізм дій уповноважених службових осіб державних органів. Саме вони зобов'язані в розумні строки здійснити всі процесуальні дії, передбачені законом, зокрема, що спрямовані на захист і відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів особи, відшкодування (компенсацію) завданої шкоди.

Водночас законодавство кожної галузі права, базуючись на засадах міжнародно-правових актів і Конституції України, є більш детальним та об'ємним за своїм змістом і суттю. Тож, у положеннях кримінального процесуального законодавства введено та застосовується своєрідна термінологія і понятійний апарат. Це пов'язано з тим, що доволі часто терміни, використані у нормах міжнародно-правових актів і Конституції України, мають дещо інших зміст в інших галузях права. Тому важливо, щоб законодавець закріплював визначення специфічних термінів у КПК України. На сьогодні серед імплементованих до ст. 7 КПК України засад є й забезпечення права на захист, тлумачення якої конкретизовано в ст. 20 КПК України. Безпосередньо зі змісту ч. 1 ст. 20 КПК України вбачається, що підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право на захист, яке полягає у наданні йому можливості надати усні або письмові пояснення з приводу підозри чи обвинувачення, право збирати і подавати докази, брати особисту участь у кримінальному провадженні, користуватися правовою допомогою захисника, а також реалізовувати інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом. Отже, можна констатувати, що відповідно до зазначеної статті правом на захист наділено вузьке коло учасників кримінального провадження зі сторони захисту, а саме: підозрюваного, обвинуваченого, виправданого, засудженого. У той самий час, відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України, до сторони захисту, не враховуючи осіб, які мають право надавати правову допомогу, захищати чи представляти інтереси, також відноситься підсудний, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування. Крім того, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 581 КПК України особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу, має право мати захисника і побачення з ним за умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, на присутність захисника під час допитів. Поряд із тим, звертаючись до п. 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», вбачається, що захист це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). У межах піднятої проблеми слід підтримати думку С. Є. Абламського, який слушно зауважив, що наведене положення КПК України суперечить ч. 1, 2 ст. 24 та ст. 129 Конституції України, відповідно до яких громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом і судом. До того ж, така рівність передбачена Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про громадянські та політичні права тощо [1, с. 15]. Беручи до уваги викладене вище, вважаємо доцільним ч. 1 ст. 20 КПК України доповнити такими учасниками як: підсудний, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Разом з цим у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України до переліку учасників сторони захисту слід включити й

особу, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Продовжуючи аналіз ст. 20 КПК України, звернемо увагу на те, що згідно з ч. 2 слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані роз'яснити підозрюваному, обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. У свою чергу, ч. 3 цієї статті має виключний характер, адже встановлює випадки, передбачені КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, підозрюваному, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави. Звідси вбачається, що в положеннях зазначених частин роз'яснюють лише загальний зміст засади забезпечення права на захист, який полягає в обов'язку сторони обвинувачення, суду довести до відома підозрюваного, обвинуваченого його право на захист, у тому числі на безоплатну правову допомогу. При цьому, вбачається звуження кола учасників, які наділені правом на захист. Усунути зазначені законодавчі прогалини можливо шляхом внесенням відповідних змін до чинного КПК України.

На нашу думку, з метою узгодження та уточнення досліджених положень до КПК України необхідно внести відповідні зміни та доповнення. Вбачається доречним об'єднати наведені вище положення і сформулювати більш чітко законодавче визначення поняття забезпечення права на захист. Зокрема, ст. 20 КПК України слід викласти у наступній редакції: «Підозрюваний, обвинувачений (підсудний), особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) виправданій, засуджений має право на захист, яке полягає у реалізації передбачених цим Кодексом процесуальних прав, роз'яснити про що зобов'язані слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд». Втім підняті питання не є остаточними та потребують додаткового дослідження або наукового вивчення. Пропоную учасникам науково-практичної конференції прийняти участь у обговоренні піднятих питань та наданих пропозицій.

Список бібліографічних посилань: 1. Конституція України: закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 03.10.2017). 2. Лобойко Л. М. Кримінальний процес: підручник. Київ: Істина, 2014. 432 с. 3. Кримінальний процесуальний кодекс України за редакцією на 1 вересня 2017 року. Харків: Право, 2017. 378 с. 4. Абламський С. Є. Реалізації прав потерпілого на стадії досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 246 с.

Одержано 05.10.2017

УДК 343.1(477)

Олександр Олександрович ЮХНО,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4771-0531>;

Олексій Олексійович БОНДАРЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6901-7298>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Минуло п'ять років з часу набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України. Його положення по різному сприймаються науковцями і практиками, оскільки